Körtvélyes Géza

Hagyományhű korszerűség

■ CSAJKOVSZKIJ: A HATTYÚK TAVA ■

A hattyúk tava *remek, új, háromfelvonásos verzióját mutatta be május közepén Operaházunk, nagyszerű előadásban. A premiert akár magyar balett-történeti eseménynek is minősíthetem, mind az alkotást, mind az interpretációt tekintve.*

A magasan képzett nagy létszámú együttesek világszerte szívesen játsszák ezt a csodálatos balettet, amely Szentpéterváron született 1895-ben. A közismert cselekményű, számos változatban tovább élő táncművet nemcsak Csajkovszkij magával ragadó muzsikája teszi népszerűvé, hanem főként az, hogy mintegy magába sűríti a romantikus balettművészet Oroszországban kiteljesedett értékeit. A két együttműködő koreográfus, a zseniális francia Marius Petipa és legendás orosz asszisztense, Lev Ivanov egyéni stílusjegyei egymáshoz kapcsolódva éppen A hattyúk tavá*ban mutatkoznak meg a legtisztábban.*

Solymosi Tamás (Herceg) és Végh Krisztina (Odett–Odília) Mezey Béla felvétele

Ennyi tánctörténeti információra bármelyik tradicionális bemutatóval kapcsolatban szükség lenne, de – úgy vélem – ezúttal a bővebb tájékoztató is indokolt. A balettművészet történetében ugyanis a romantika valósította meg a zene, a cselekmény, a koreográfia és a szcenika áhított, szerves színpadi egységét. Miközben a mesék, legendák szférájában összefűzte a reális és irreális „világ" alakjait, s ehhez új táncmódot alkotott. Szintetizálta a klasszikus-akadémikus balett nyelvét a korabeli karaktertáncokkal és a pantomimmal, miközben tudatosan funkcionális látványosságra törekedett. S amit különösképp hangsúlyoznék: a lírai és drámai kifejezés szolgálatába állított szólisztikus és csoportos formációk révén továbbfejlesztette a felhangzó zenével és a saját, mozgásbeli muzikalitásával telített tánc minden korábbinál magasabb rendű költészetét.

Hozzátenném még, s ez nem a láncairól elszabadult tánctörténész felesleges elmélkedése: a balettművészet specifikuma, hogy legrégebbi alkotásai is csupán a XIX. századból öröklődtek ránk, „írásban" rögzítetlenül, s általában – mint utaltam rá – változatok vagy részleges átdolgozások formájában. Ez a sajátosság *A hattyúk tavá*ra is érvényes. A szövegkönyve és a zenéje érintetlenül megvan, de ezeken is szoktak (főként a librettón) változtatni. Ami viszont a táncok összességét illeti, majd' minden valamirevaló változat átveszi a hősnő: Odette–Odília szólókoreográfiáját, a Herceg főként partneri táncszerepét és a gonosz Varázsló pantomimikus alakját; s legalább ilyen súllyal építi be a női balettkar klasszikus nyelvezetű, reflektív lírai, egyben szépségteremtő kollektív szerepét, valamint a második vagy harmadik felvonás ezt ellenpontozó, szituációt festő karaktertánc-sorozatát.

Nos, mindezek meggondolásával a Harangozó Gyula–Pongor Ildikó szerzőpáros a változatokban tovább élő műhöz – s egyidejűleg nemzetközi rangú társulatunkhoz is – méltó új verziót készített most az Operaházban, első ízben alkotva meg a darab speciális hazai variánsát.

A táncmű, amelyet az asszisztens Kövessy Angélával együtt létrehoztak, egyetlen más változattal sem azonos, hanem újabb, egyszerre hagyományhű és korszerű produktum. Olyan, amely a nagymértékű újrakoreografálás mellett (ezt a műsorfüzet meg is írja) alapvető részleteket vesz át, értékesít a világszerte, de főként Oroszországban látott variánsokból.

Volt persze mindehhez „hazai alapozás" is. A hírneves moszkvai Aszaf Messzerer mester épp fél évszázada tanította be nálunk saját, 1937-ben készített – a Herceg győzelmével, azaz a szerelem diadalával végződő – verzióját, amellyel tulajdonképpen átvezette társulatunkat a karakter-balettegyüttesi minőségből a (romantikus szemléletű) klasszikus nyelvezetű balett világába. Jó első lépésnek bizonyult ez, hiszen a Messzerer-féle változatban erősebb volt a drámai felhang s a karaktertánc részesedése, vagyis mindaz, ami akkortájt, a Harangozó–Nádasi periódusban (1936–1960 között) a magyar együttes erejét meghatározta. Ez a verzió szerepelt a repertoáron negyedszázadon át, amikor is 1977-ben a nálunk dolgozó Baltacsejeva–Kumisznyikov mesterpár a szentpétervári Ivanov-féle „fehér" felvonásokból illesztett be a „mi" *Hattyú*nkba részleteket, a táncpoézis értékeivel gazdagítva a meglévő változatot, és megtartva a „pozitív" befejezést.

A mostani új magyar megoldás a tiszta tánc előtérbe állításával klasszikusabbá, elvontabbá, dekoratívabbá fejlesztette a darabot, s ezúton hozta közelebb a jelenkor balettel kapcsolatos igényeihez, ízlésvilágához. A karaktertáncokat lényegében meghagyta, a pantomimrészek csökkentésével viszont a tempót észlelhetően felgyorsította, s a zenekari előadásban (Jármai Gyula, illetve Csányi Valéria vezényletével) felerősítette a koncepcióhoz szükséges hangsúlyokat. A gyönyörű új szcenikával együtt – ez a Szentpétervárról meghívott Vjacseszlav Okunyev remek munkája – valóban organikus és korszerű művészi táncalkotás jött létre. Az új verziót természetesen, már az idő múlása miatt is, egy majdnem teljesen megfiatalított együttes tolmácsolta, látható odaadással s pontosan ráhangolódva a kívánt felfogásra és stílusra.

Ha ehhez a feladathoz mérjük az előadóművészi teljesítményt, elmondható, hogy a társulat két, egyaránt értékes szereposztásban tudta színre vinni ezt a létszámát tekintve is impozáns művészi vállalkozást. A legnagyobb táncos „teher", egyben az eszményi balerinafeladat természetesen Odette–Odília interpretálójára hárul. Az első szereposztásban Popova Aleszja, ez a különleges képességekkel rendelkező, kiemelkedő tehetségű és klasszikus felkészültségű lírai balerina ideális egyensúlyt teremtett a kettős főszerepben. Szerepfelfogása szerint Odette és Odília csak árnyalatokban különbözik egymástól, s ez a mozzanat érthetőbbé teszi a varázslattal megtévesztett Herceg pillanatnyi hűtlenségét. Popova alakításának véleményem szerint elementáris kisugárzása van, miközben kiválóan oldja meg a legnehezebb technikai feladatokat is.

Végh Krisztina drámai hangvétellel és hatóerővel formálta meg ugyanezt a főszerepet, valamivel élesebben hangsúlyozva a két nőalak közti különbséget. Hosszú hattyúlánykarjai szinte külön életet élve fejezik ki a figura sorstragédiáját. A technikai kivitelezést illetően leginkább az igen szép plasztikai megoldások ragadtak meg.

Vezető magántáncosunk, ifj. Nagy Zoltán a Herceg alakítójaként méltó partnere Popovának. Szerepének megfelelően munkáját a balerina segítésére kell összpontosítania – úgy, hogy emellett a cselekmény főszereplőjeként is mindvégig magára vonja figyelmünket. Ezt az összetett feladatot minden lírai és drámai szituációban remekül valósította meg, akárcsak egyetlen önálló táncprodukcióját, amelyre a második felvonás nagy kettősében kerül sor.

„Váltótársa", a vendégként közreműködő Solymosi Tamás elegáns jelenség, s vele Végh Krisztina biztos kezekben érezhette magát. A fentebb említett önálló táncprodukció lépésanyaga részben különbözik Nagy Zoltánétól, kivitelezésének minősége ettől függetlenül is megragadó.

A harmadik főszereplő, a Varázsló a legtöbb élő *Hattyú*-verzióban pantomimikus megformálású; ilyen volt korábban nálunk is. Szerencsés és az előadók számára is hálásabb feladat került az új változatba: Solti Csaba, illetve Bajári Levente erőteljes, hatalmat sugárzó táncos szerepet kapott, amelyet mindketten egyaránt meggyőzően oldottak meg.

Név szerinti méltatást érdemel még az Udvari bolond alakját az első szereposztásban táncoló, a produkcióját akrobatikus mozzanatokkal teletűzdelő ifjú Kerényi Miklós Dávid és a második gárdában az érett Eichner Tibor, aki ugyanezt a feladatot már többször is kitűnően megoldotta.

A felsoroltakon kívül ennek a balettnek egyik fontos erénye, hogy rengeteg szólisztikus, illetve kisebb-nagyobb kamarajellegű, önállóan is előadható táncszám van benne. Az első felvonásban a Pas de trois, a Három hattyú és a Négy kis hattyú, a másodikban a Menyasszonyok, illetve a Magyar tánc, a Mazurka, a Nápolyi tánc és a Spanyol tánc ad igényes szerepet a társulat számos tagjának. A két premier-előadás tanúsította, hogy a fenti számok összes szereplője technikailag kidolgozottan, stiláris tisztasággal tett eleget a követelményeknek.

Talán nem leszek igazságtalan, ha azt mondom: a név szerint méltatott főszereplők „együttese" mellett a produkció másik főszereplője a női balettkar: az a huszonnégy – szólistáival együtt harminckét – elvarázsolt hattyúlány, aki az első és a harmadik felvonásban mintegy a mű koreográfiai esszenciáját, a címben is szereplő fehér hattyúkat jeleníti meg. Klasszikus matériával megformált, változatos terekbe rendeződő táncuk szervesen társul Odette mesebeli sorsának alakulásához. Valóban reflektálnak a lírai-drámai történésre, miközben önálló, gazdag képsorokat varázsolnak elénk. Táncosnőink ekként töretlen atmoszférateremtéssel, illetve vonalvezetéssel oldották meg a darab lényegét kifejező táncos-esztétikai feladatukat.

Az elismerés szinte értelemszerűen jár a koreográfiát be (is) tanító Harangozó Gyulának, Pongor Ildikónak és Kövessy Angélának; közülük Harangozó még a darab rendezését és részben a világítási terv elkészítését is magára vállalta, amellett, hogy koncepciójához megrendelte a már említett díszlet- és jelmezterveket. Az alkotói-mesteri hármas tehát hibátlanul kiállta a nehéz próbát, s feljogosít a reményre, hogy a repertoár tradicionális alaprétege felújításának és szinten tartásának további nagy munkájából is részt vállalnak majd.

CSAJKOVSZKIJ: A HATTYÚK TAVA
(Magyar Állami Operaház)

A KOREOGRÁFIÁT M. PETIPA ÉS L. IVANOV NYOMÁN KÉSZÍTETTE ÉS BETANÍTOTTA: Harangozó Gyula és Pongor Ildikó. **ASSZISZTENS:** Kövessy Angéla. **DÍSZLET-JELMEZ:** Vjacseszlav Okunyev. **VILÁGÍTÁSTERV:** Harangozó Gyula és Horváth Péter. **KARMESTER:** Jármai Gyula, Csányi Valéria.

SZEREPLŐK: Popova Aleszja/Végh Krisztina, ifj. Nagy Zoltán/Solymosi Tamás, Solti Csaba/Bajári Levente, Pongor Ildikó/Kovács Eszter, Kerényi Miklós Dávid/Eichner Tibor, Rotter Oszkár/Kutszegi Csaba, Kozmér Alexandra/Soós Erika, Süveges Nóra/Tunyogi Henriett, Macher Szilárd/Szigeti Gábor, Arany Csilla/Castillo Dolores, Süveges Nóra/Soós Erika, Boros Ildikó/Marosi Edit, Jeneses Andrea/Oláh Csilla, Kazinczy Eszter /Rujsz Edit, Radina Dace/Venekei Marianna.